

A MAGYAR SZELLEMI FORRADALMA

HA NYOMON AKARJUK KÖVETNI a szellem útját, amely a századvég illuzionista magyarjától elvezet az új Európa magyarságához, elengedhetetlenül a dualizmus korának eszmevilágából kell kiindulnunk s e kor magyar társadalmát kell előbb szemügyre vennünk.

Széchenyi István tanításai ma eleven erejűek és virulensek, de a dualizmus korában Kossuth eszméi hatottak, amelyeket politikai vonalon a 48-as szabadelvű párt képviselt. A párt tagjai és az eszme hívei változatlanul a függetlenség kivívásában látták a magyar jövődő egyetlen lehetőségét és meg voltak győződve arról, hogy minden magyar élet előfeltétele ennek a függetlenségnek biztosítása. Parlamenti csatározásokra szűkítették tevékenységüket és miközben hangos harcokat vívtak az osztrák uralkodóház politikája ellen, az idegenek sorra foglalták el a szellemi, gazdasági, politikai és katonai életben a vezetést és a liberalizmus szent jelszava alatt dermesztő ütemben csúszott át a magyar föld a nemzetiségek kezébe. Ebben az ellenzéki 48-as párt mellett ugyanolyan, ha nem fokozott mértékben volt bűnös a kormányzó párt is. De a minden eresztekében recsegő Monarchiában, ahol a formák lettek urrá a haldokló élet fölött, nehéz volt a valóságot látni. Baross Gábor közlekedésügyi és Darányi Ignác földművelésügyi politikája mérföldkövét jelentette a magyar fejlődésnek, a problémák azonban mégis »közigazgatási kérdésekké« szürkültek és az emberek meg voltak győződve arról, hogy az állami apparátussal minden kérdést aktaszerűen meg lehet oldani.

A DUALIZMUS KORÁNAK MAGYAR TÁRSADALMA

A LIBERÁLIS PARLAMENTÁRIZMUS törvényszerűségei alapján vékony rétegek ragadták magukhoz privilégiumként a vezetést. Mind a politikai vezetést, mind a megyei élet legfőbb posztjait a nagyobbrészt indigénákból álló arisztokraták tartották fenn maguknak. Jellemző, hogy még a forradalmat is egy grófnak kellett kirobantania Magyarországon. De ott voltak a grófok a nagy intézmények igazgatóságában éppen úgy, mint ahogy helyet találtak fényes nevük ellenében a zsidók által birtokolt pénzügyi világban. Kétségtelen, hogy a mágnásosztály öröklött képességeinél, anyagi függetlenségénél és nevelésénél fogva hivatott lehetett volna a vezetésre. A hiba abban gyökerezett, hogy ezeknek a mágnásoknak jelentős része csak igen rövid ideje volt mágnás és kevés köze volt a magyarsághoz, sok közülük magyarul sem tudott tisztességesen. A magyar főúri családok mellett a múlt század dereka óta elsokasodtak az újsütetű bárók és grófok, az abszolutizmus korában ittragadt katonai ivadékok, vagy a császár által bőkezűen jutalmazott hadseregszállítók leszármazottai. Mérhetetlen vagyonok fölött rendelkeztek és

Bécs volt számukra minden földi és szellemi ígéret Mekkája. A magyarságot legfeljebb sallagnak használták. Ha nem is egyedül felelősei, de sokban okai annak, hogy bizonyos ellenszenv és elfogultság alakult ki a magyar főúri renddel szemben éppen úgy, mint ahogy a következő társadalmi rend, a gentry magatartása miatt bélyegzik meg a magyar nemest.

Magyarországon a nemesség merőben más fogalmakat takar, mint a külföldön bárhol. A II. József császár idejében végrehajtott népszámlálás adatai szerint Magyarországon 65.000 nemes család élt, ami körülbelül 330.000 személyt jelentett. 1839-ben a népszámlálási adatok 136.000 nemes családfőt mutatnak ki, akiknek családtagjai körülbelül 680.000 főt tesznek ki. Az ország lakosainak száma ebben az időben 10 millió felül mozgott. Az 1809. évi adatok szerint 3.122 nemes család évi jövedelme haladta meg a 3.000 forintot, míg 27.166 családe mozogott 500—3.000 forint között. Egy főiskolai tanár ebben az időben évi 3—400 forint fizetést kapott és egy mindenható bécsi udvari tanácsos jövedelme közelítette csak meg a 3.000 forintot. Több, mint 100.000 magyar nemes családnak azonban évi 500 forintnál kevesebb jövedelme volt. Ha azonban az akkori gazdasági viszonyokat tekintjük, úgy tisztában kell lennünk azzal, hogy az akkori földhozadék meg sem közelítette a jelenlegit. Bécs gazdasági politikája és védővámrendszere Magyarországgal szemben nem is engedett meg gazdasági fellendülést, úgy, hogy a vagyon és a jövedelem között alig felmérhető aránytalanságok állottak fenn. De a magyar nemesség, amely akkor a magyar politikai nemzetet jelentette, ha nem is rendelkezett nagy jövedelmek felett, vagyona biztos életet jelentett számára. A szabadságharc idején történt jobbágyfelszabadítás máról-holnapra felborította a gazdasági rendet, a földbirtok olcsó munkaerő nélkül maradt és a tizenhét évig tartó Habsburg-elyomás idején kellett volna a magyar nemes birtokosnak szellemiségét és gazdasági módszerét átállítva, felvenni a harcot versenytársaival a szabad gazdálkodás elvei alapján. Ennek a nemességnek azonban legtöbb tagja az elnyomás idejében vagy külföldre emigrált, vagy börtönben sinylődött, vagy az osztrák hatóságok kellemetlenkedéseinek és zsarnokoskodásának volt kitéve. A nemesség gazdasági alapjai, amelyek a jobbágyfelszabadulás következtében súlyos megrázkódtatást szenvedtek, így lassan felmorzsolódtak.

A kiegyezés után felszabadult életben a birtokos nemesség vagyonát vesztve húzódik a városokba, ahol apró közigazgatási állásokban helyezkedik el és csak igen kevés azoknak a száma, akik mérnöknek, orvosnak, tanárnak készülnek. Ez a szép mult és megbukott fényes eszmék fölött kesergő, elszegényedett nemesség magával vitte hagyományait, amelyeket féltően őrzött akkor is, amikor e hagyományoknak megfelelő életre már nem volt meg az anyagi lehetősége. Az osztályok közötti különbségek megmaradtak akkor is, amikor ez az elszegényedett réteg de facto a polgári osztályba olvadt bele. A nemes »úr« volt és az is akart maradni. Vagyon híjján címben és rangban kereste úri mivolta kifejezését és ezért inkább vállalta a rosszul fizetett megyei tisztviselő szerepét, aki azonban

mégis csak »úr« maradt, mintsem hogy elment volna szabad pályákra, nem beszélve iparról, kereskedelemről, ahol a maga megfogalmazása szerint nem lehetett volna többé »úr«. Nem gúny és vádképen írjuk ezeket, de ez volt a valóság, amely a korból fakadt és amely ellen cselekedni szinte lehetetlenség volt.

Ez a nemesi réteg tehát leszegényedve polgári életébe is magával vitte multjának külsőségeit és lelki habitusát. A polgári réteg, amely nagyjából idegenekből tevődött össze, a magyarsághoz asszimilálódva társadalmilag emelkedni akart és mintaként a nemesiség állt előtte. Annak hagyományai nélkül vette át életformáit és igyekezett hozzá mindenben hasonlítani. Így született meg Magyarországon a gentry fogalma és maga a gentry, amelynek alapjában véve éppen olyan kevés köze volt a nemességhez és magyarsághoz, mint az indigéna mágnásoknak a magyar főúri renchez.

A LIBERALIZMUS A POLGÁRIASULÁS FELÉ IS szélesre tárta a kapukat. Oroszországból és a nagy galíciai tartályból megindul a zsidóság beözönlése Magyarországra. 1720-ban 12.000 zsidó élt Magyarországon, azaz a lakosság 0.5 százaléka. A kiegyezés idején 1867 körül számuk már meghaladja a félmilliót, 1910-ben 900.000 zsidót számlálnak össze Magyarországon, a 18 milliós lakosság 5 százalékát. Az észak-keleti városokból szóródnak szét a zsidók az egész országban, de központjuk Budapest, ahová tömegesen tódnak. Néhány számszerű adat talán közelebről megvilágítja a fővárosi zsidóság helyzetét.

Az adatok 1930-ból valók és csak a kereső családtagokra vonatkoznak. Az *őstermelők* számaránya így oszlik meg: gazdasági munkás 2.5 %, gazdasági cselédek 1.8 %, gazdasági tisztviselők 26.5%, birtokosok és bérlők öt holdon alul 3.7%, 5—10 holdig 8.7%, 10—20 holdig 9.3%, 20—50 holdig 25%, 50—100 holdig 24.8%, bérlő 100—200 holdig 37.5%, 200—1000 holdig 56.2%. Birtokos 100—200 holdig 25.7%, 200—1000 holdig 24.2%, 1000 holdon felül 18.8%. *Bányászati és kohászati* segédszemélyzet 1.8%; az *iparban* segédszemélyzet 11.4%, tisztviselők 33%, önállók 29.2%. A *kereskedelmi és hiteléletben* segédszemélyzet 35%, tisztviselő 54.2%, önálló 57.3%. A *szabadfoglalkozásuak* között ügyvédek 55.8%, orvosok 40.1%, gyógyszerészek 25.8%, állatorvosok 33.7%, magánmérnökök 36%. Ezek az adatok csak a fővárosban lakó zsidókra vonatkoznak. Budapesten az újságírók 73%-a, országos viszonylatban 31.7%-a volt zsidó 1930-ban. A főváros 26 újságja közül 19 a zsidóság érdekkörébe tartozott. A négy nagy könyvkiadó-vállalat: az Athenaeum, a Franklin, a Révai, a Singer és Wolfner ekkor egészen zsidó kezekben volt. A színészek és színésznők közül 24% volt zsidó. A mozgókép-színházak igazgatói közül 40.5%. A zsidó írók és színpadi szerzők számarányára nézve nem állnak rendelkezésre ebből az időből adatok, de megállapítható, hogy szinte kizárólagosságot élveztek a szellemi élet vezetésében. Budapesten a magánkézben levő vegyészeti gyárak 93%-a, a ruházati üzemek 77%-a, a fonószövőipari vállalatok 71%-a, a bőrfeldolgozó üzemek 89%-a felett rendelkezett a zsidóság. A fővárosi lókereskedők 77%-a, a borju- és

marhakereskedők 90%-a, a gabonakereskedők 75%-a, a liszt- és terménykereskedők 80%-a, a fa- és deszkakereskedők 87%-a, a butor-kereskedők 90%-a, szövöttárúüzletek 90%-a, az óra- és ékszerkereskedők 84%-a, a rövidárúüzletek 92%-a, a vászon- és rőfösüzletek 83%-a, a kelme- és szövetkereskedők 90%-a, a cipőkereskedők 90%-a, a férfi- és női-divatüzletek 84%-a, a női kalapüzletek 75%-a, a könyvkereskedők 72%-a zsidó. A kétszobás lakások 48%-át, a három szobások 39%-át, a négyszobások 43%-át, az ötszobások 41%-át, a hatszobások 37%-át, a hétszobások 33%-át zsidók bélik. Arányszámuk a háztartási alkalmazottak között 0.8%. Ezekhez a számadatokhoz hozzá kell tennünk, hogy nem faji, hanem vallási alapon készített statisztika eredményei. Ha hozzávesszük még, hogy az utóbbi fél évszázad alatt huszonöt zsidó család kapott báróságot és házasodott össze mágnás és nemes családokkal, ha hozzávesszük, hogy a nagyipar és a nagytőke szinte kizárólagosan zsidó kézen volt, úgy hozzávetőleges képet alkothatunk magunknak a zsidóság térhódításáról és azokról a nehézségekről, amelyeket kiküszöbölésük jelent a magyarságra nézve.

A magyar szellemi élet természetes központjára, az ország fővárosára, így nyomta rá bélyegét a zsidóság. A pesti középosztályban az ő szellemiségük lett úrrá, amely elvegyült az asszimilánsok túlhazbó magyarságával. A liberális kor »fénylő« eredményei ezek.

MÍG A TÁRSADALOM FELSŐ RÉTEGEIBEN az 1840 és 1940 közé eső időszakban ilyen nagyarányú változások történtek, szinte mozdulatlan maradt a legalsó réteg, a parasztság, amelyről pedig már Széchenyi elmondotta: »Népünknek utolsó záloga, reményisége«. A jobbágyság felszabadítása se szociális, se politikai téren nem hozott lényeges változást a magyar parasztságra nézve. Birtokhoz csak helyenként juthatott és a patriarchális jobbágyi életformát nagy tömegeiben a cselédsors kietlenségével volt kénytelen felváltani. Az egykori jobbágyfalvak lakossága nagybirtokok közé ékelve olcsó napszám ellenében róttá le robotját az uraságnak. A liberalizmus fél évszázada alatt a falusi népre rátelepedett a zsidó, nyomta a nagybirtok, kiszorolta a munkaadó, kiszípolozta a bank, megtizedelte a kivándorlási irodák ügynöke. A liberális kor gazdasági föl-emelkedésének idején százezrével rajzottak ki földtelen magyarok az országból és szóródtak szét visszahozhatatlanul a nagyvilágba. Ugyanakkor, amikor budapesti sajtóorgánumok a magyar imperiaлизmust hirdették, Erdélyben deklasszálódott magyarok tízezérel olvadtak be a románságba. Az Alföld nagy paraszttelepülésein kívül a magyar földműves kiszolgáltatott volt életének minden vonatkozásában. A liberalizmustól ellenértékül megkapta a korlátolt választói jogot és módjában állott képviselőválasztások idején zászlók alatt vonulgatva szórakozni és megfelelő mennyiségű bor elfogyasztása után számára semmitmondó politikai jelszavak jegyében egymást fejbeverni. Lassú, mérhetetlenül lassú volt a haladás, amely ezektől az állapotoktól a jelenlegiekig vezetett, midőn már az ország erőihez és lehetőségeihez mért intézményes gondoskodás történik a magyar parasztságról és nemcsak törvények, hanem mély, belső

meggyőződés egyengeti számukra az utat a jobb jövő és az őket megillető hely felé.

A városi proletariátus kizárólagosan a szociáldemokrácia kezébe került. Azt, hogy ez mit jelent és mi a lényege, Hitler határozta meg a legszabatosabban a *Mein Kampf*-ban. Mint mindenütt a világon, Magyarországon is a szociáldemokrata párt, a zsidó uralmi törekvések eszköze volt. A nagytőkében és a pártban uralkodó zsidóság kitűnően megértette egymást. Az ország rohamos iparosodása nagy tömegeket vonzott a falvak szegényei közül a gyárakba, a vezető szakmunkások javarésze azonban külföldi volt. Évtizedes fejlődés útján alakult ki a magyar munkásság jelenlegi arca, amelyről letörlődött a semita és elhalványult az idegen vonás. A világháború előtt azonban senki sem vette komolyan mint politikai tényezőt a munkásságot és csak a proletárdiktatura kitörése után döbentek rá az emberek a munkásság erejére.

Csendben, de megtartó erővel élte a maga hétköznapi életét a magyar iparosság és a kiskereskedő, ez a gyökeresen magyar városi réteg, hogy azután a vészes időkben egyik legerősebb támasza legyen a magyarságnak, főként ott, hol kisebbségi sorsba került.

EZEKRE A TÁRSADALMI VISZONYOKRA épült fel az ország rendje, amelyet felülről a Monarchia eszméjében foglalt össze a Habsburg-ház utolsó nagy alakjának, Ferenc Józsefnek mérhetetlen személyi tekintélye. Ennek az életnek a felszínén habzott a politikai és szellemi harc, de míg az előbbi, mint említettük, közjogi problémák meddőségében merült ki, az utóbbi zsidók és asszimilánsok, de magukat egyedül igaz magyaroknak hirdető féltéhségek marakodásába fulladt. Kazinczy, Vörösmarty, Csokonai, Petőfi, Madách, Arany, Jókai irónemzedékét gyatra epigonok követték, akik biedermeier versikéket faragtak és a századforduló előtti leányszobák számára írták édeskés regényeiket. Élesen és disszonánsan vágott ebbe az aszfalt-kultúrába és kávéházi irodalomba egy új hang, az Adyé, aki önmarcangolva kereste a magyarságot. A történetírás, a közoktatás hűségesen alkalmazkodott és míg aranyos címírásu vaskos albumokban hirdették a magyar múlt dicsőségét, Széchenyi óta nem akadt senki, aki bátran rámutasson hibáira, gyengeségeire, betegségeire. A magyarság — írta több, mint száz évvel ezelőtt Széchenyi — vagy elbizba magát, vagy nem bízik magában. Ez az aforizma teljesedett be 1914-ben, amikor a magyarság is szentírásnak vette II. Vilmos császár emlékezetes szavait: »Mire a levelek lehullanak...« és beteljesedett 1918-ban, amikor kívül és belül minden összeomlott.

A NEOBAROK URALMA

AZ ÖSSZEOMLÁS ÓTA az ország bővelkedett kiváló és nagyvonalú államférfiakban, akik megrázkódtatások és kilengések nélkül tudták előrevinni az ügyeket kül- és belpolitikai téren egyaránt. De Gömbös Gyula reformeszméin és gróf Teleki Pál nagy nevelési programján kívül felülről kevés történt a lényeg: az ember meg-

változtatására. Az államférfiak már az összeomlás pillanatában felismerték a helyzetet és hűvös fővel vezették azonos célok felé az országot. Amikor Kun Bélák kommunista uralmával szemben Szegeden megalakult a nemzeti kormány, ösztönösen megérezte a jövőt: *keresztény, nemzeti és szociális programot hirdetett*. Programjának gyors megvalósításában — egy magyar fasiszta állam megteremtésében — azonban gátolta egyfelől a szocialista-bolsevista és demokrata Európa, másfelől az a sok belső baj, amely a múlt hagyatéka és a katasztrófa következményeképpen háramlott reá. Azt a zászlót, amelyet csaknem két esztendővel a Marcia su Roma előtt emeltek fel Szegeden, a magyarság kénytelen volt a trianoni földre szűrni, hogy őrt álljon mellette mindaddig, amíg az övénél nagyobb erők nem segítették érvényesülésre eszméit.

A társadalom azonban ezekben az időkben a nacionalizmusban sovinizmust, a kereszténységben antiszemizmust, a szociális gondolatban szociáldemokráciát látott. Tisztázatlanok voltak az eszmék és tisztázatlanságukat — mint minden időkben és mindenütt, ahol arra alkalmuk nyílt — túlfűtött emberek, politikai professzionisták és álideológiák kalandorai sajátították ki a maguk kisebb-nagyobb céljai számára. Az első feladat azonban ezekben az időkben az ország gazdasági talpraállítása volt és kiragadása a külpolitikai elszigeteltségből.

A konszolidációs kor és annak vezére, gróf Bethlen István miniszterelnök, felismerve a való helyzetet, a nagy történelmi fontosságú célok szolgálatába állította a maga és kormánya erejét, abszolút többségben levő pártjára támaszkodva biztosította a kormányzás zavartalanságát és nem sokat törődött a parlamenti skandalumokkal és mindazokkal a »politikai eseményekkel«, amelyek országszerte »zajlottak«. Egy évtizeddel Bethlen István lemondása után, amikor a magyarság sorsának történelmi fordulópontjához érkezett, úgy véljük, a kortárs is megengedheti magának, hogy ezt tőle telhetően elfogulatlanul megállapítsa. De ugyanilyen módon kell megállapítania azt is, hogy a konszolidációs kor, amelyet a megtiport magyarság véghetetlenül szűkre szabott keretek között és cselekvő képességének nagyobb részétől megfosztva élt át, súlyos betegségek csiráit tette virulenssé. Ez alatt az idő alatt szökött virágba a protekcionizmus rendszere, ekkor tombolta ki magát mindenki címeiben és rangokban, amelyeket a kormány bőkezűen osztogatott, hogy elhallgattassa velük az okvetetlenkedőket, ebben a korban ütköztek ki az élet fény- és árnyoldalai, dőzsöltek közös erővel mágnások és zsidók a pesti bárokban és lapátolták a havat a reménytelen jövő előtt álló diplomások ezrei. A gazdasági konjunktúra idején a felfelé igyekvő paraszt traktort és leányának zongorát vásárolt, hogy amikor a világgazdasági válság bekövetkezett, azokkal együtt a földje is újra kerüljön. Ezekben az időkben váltogatta egymást a fekete és rózsaszín messianizmus és míg egyfelől nemzetihalált hirdettek egyesek, mások fantomok után futkosva bíztak abban, hogy valami csoda folytán visszaállnak Szent István határai s akkor »megint minden úgy lesz, amint régen volt«. A kormányok

minden erejüket megfeszítve küzdöttek az utódállamok területén élő magyar kisebbségek életjogainak biztosításáért, de majdnem másfél évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy a magyar társadalom megértse: a trianoni békeparanccsal több is történt, mint igazságtalanság és tragédia. Mert míg egyesek törött lélekkel mondtak le Nagy-Magyarországról, addig mások csörtették az oldalukról hiányzó kardot és azt hirdették, hogy fegyverrel verünk ki mindenkit az országból, aki nem magyar. A revíziót szolgáló komoly és tudatos munka mellett egy sekélyes revizionizmus kezdett felülkerekedni, amely szónoklatokba, ünnepekbe és rendszerint édesbús felvidéki vagy erdélyi nóták mellett »eszközölt« porozásokba fulladt. Arra kevesen gondoltak ebben az időben, hogy egy-egy ünnepség és dús lakoma árából, ahol kölcsönösen dicsérették egymást az urak és nem urak, meg lehetett volna menteni egy-egy kisebbségi sorsban vergődő magyar családot, magyar iskolát.

A NAGYPOLITIKAI VONATKOZÁSOKBAN annyira sikeres és társadalmi téren annyira visszás korszak azonban mégis nagyot alkotott. A magyarság, az a magyarság, amely ezt az egész életet a vállain hordozta, amely kutatta a maga és a jövő titkait, egyre tisztultabban látta meg a valóságot. Folyóiratok indulnak, hasábjaiakon a magyar sorskérdéseket vitatják meg. És ha Németh László némi ellentmondást is vél felfedezni benne, az ország legelterjedtebb és hosszú időn át legnagyobb hatású folyóirata, amely köré fiatalok csoportosulnak, a *Magyar Szemle*, Szekfű Gyula szerkesztésében jelenik meg, míg a Magyar Szemle Társaság elnöke gróf Bethlen István. Itt, egy kissé kiváltságos környezetben indult el útjára sok fiatal magyar tehetség, hogy nyílegyenesen folytassa útját, vagy különböző kanyargások után kössön ki akár ellentétes partokon.

A sajtó, az irodalom, a színház, a film zsidó kézen volt, mint azt fentebb számszerűen is bemutattuk és ami nincsen zsidó kézen, azt az asszimilánsok és neofiták ragadják kézbe, akik sehogy sem akarják megérteni Széchenyi híres akadémiai beszédének egy évszázaddal ezelőtt elhangzott szavait: »A magyar szó még nem magyar érzés, az ember, mert magyar, még nem erényes ember és a hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi.« Éppoly kevéssé akarják ezt megérteni, mint ugyanennek a beszédnek egy másik mondatát, amely szerint: »A szólás még korántsem érzés, a nyelvnek pergése korántsem dobogása még a szívnek és ekép a magyarul beszélő, sőt legékesebben szóló is korántsem magyar még«.

A NÉPI MAGYARORSZÁG HARCA

EZZEL A KEVERT ÉS NAGYHANGŰ társadalommal: Budapest társadalmával állott szemben a magyarság. Az a magyarság, amelynek hagyományait és vérségében rejlő erejét négy évszázados Habsburg-uralom és germanizációs törekvés sem tudta elpusztítani. Ez a magyarság a ferde és törésekkel telt életben lázasan kereste önmagát és nem vette észre, hogy a láz nem betegség, hanem az

egészség jele, amely a szülés fájdmájából származik. Mint a nemzetek »hőskoraiban« mindíg, Magyarországon is írók és művészek, tudósok és más litterátus emberek kerültek az élre, mert ők fejezték ki közösségük fájdmájait és reménységeit. Könyvekben, folyóiratokban, társaságokban megindult a küzdelem az új Magyarország megteremtésért. A Károlyi Mihályék és Kun Bélák által szociáldemokratává és kommunistává bélyegzett földkérdés ismét napirendre került és fiatal magyar tudósok kezdtek foglalkozni a magyar föld problémáival. Ők voltak előfutárai azoknak az íróknak, akik minden figyelmükkel a nép felé fordultak, keresték a mélybe rejtett magyarságot és a szellem minden területén megkísérelték azt kifejezni. Csak mint jellemző tünetet említjük, hogy míg a liberalizmus korának valamennyi irodalomtörténésze főfeladatául tekintette, hogy kiderítse, melyik örökértékű magyar mű milyen idegen hatás alatt született, az új irodalomtörténészek azt keresik, hogy mi bennük a magyar. Történészeink jólvelet és cenzurával küszködő elődeik adathalmazára alól próbálták meg kiásni a valóságot. A történetírás figyelme ekkor fordul a szellemtörténet felé, föltárva az örök magyar értékeket, ekkor kezdenek el fiatal tudósok a nemzetiségi kérdéssel, a település nagy problémáival foglalkozni. A sajtónak egy töredéke is felfigyelt a mozgolódásra és a harmincas években éppen Rákosi Jenő egykori türelmetlenül sovén és imperialista lapjában, a Budapesti Hírlapban látnak napvilágot cikkek, amelyek egy új és magyarabb magyar élet építéséhez járulnak hozzá. A szétszórta dolgozó egyesek csoportokba verődnek és egyre nagyobb súlyt jelentenek az országban, egyre messzebb hangzik a szavuk. Gömbös Gyula miniszterelnökké történt kinevezése után hosszas beszélgetésre hívja meg ezeknek a fiatal embereknek egy csoportját. A beszélgetés ugyan csupán beszélgetés maradt, de jellemezte a kort és az abban történt változásokat.

Nehéz feladat ezt az atomizált munkát egybefogni és értékeit közös nevezőre hozni. Ha azonban megelégszünk a nagy körvonalak megrajzolásával, úgy arra az eredményre juthatunk, hogy a különböző irányból elindult törekvések alapja éppen úgy azonos, mint ahogy azonos a cél, amely felé törekedtek. Az alap *a tiszta magyarság* volt és annak minden szellemi és anyagi vonatkozását igyekeztek feltárni és támogatni legnagyobb és majdnem egyedüli képviselőjét: a népet. Az új szellemiségnek fő jellemvonása tehát, miután képviselőiben is nagyjából a népből jött és céljai közül első helyen a nép felemelése állott, hogy népi volt. A nép problémáit kutatják, művészetét, hagyományait, szokásait, erkölceit hozzák felszínre és sorolják be a nagy nemzeti értékek közé. Az irodalom, a művészet, a tudomány figyelme a nép felé fordul, diákok és professzorok, költők, írók és festők foglalkoznak népi problémákkal. Munkájukból csakhamar kinő a népi politika, amelyet egyre fokozódó mértékben tesz magáévá az állam. A másik jellemvonása ezeknek a mozgalmaknak és törekvéseknek *a kollektív eszme* szolgálata. Anélkül, hogy politikai kifejezést kerestek volna rá, minden oldalról hirdetni kezdik a kollektívizmust, azaz a nemzet erőinek önkéntes egyesülését. A harmadik a *szociális*

vonás. A szocializmust, amelyben addig a társadalom vagy párt-politikát, vagy altruizmus gyakorlására alkalmas területet látott, a maga mély és igazi értelmében fogták fel. Az emberi életjogok megvalósítását sürgették és a kornak megfelelő eszközökkel siettek a tömegek segítségére. A szociográfiai kutatások feladatát végezték és munkájuk eredménye elsősorban ott termett gyümölcsöket, amikor az államnak módjában állott szociális intézményeket létesíteni, azok vezetését és az azokban való munkálkodást képzett és hivatásérzettel eltöltött emberekre bízhatta. A negyedik vonása ezeknek a mozgalmaknak a *nemzeti* volt. Kutatták a nemzet új megfogalmazásának lehetőségeit és keresték azokat az eszméket, valamint megvalósítási formákat, amelyek segítségével a magyar nemzet saját hazájában és Európában betöltheti hivatását. De amilyen mértékben eltávolodtak a századvég nemzetfogalmától, sorompókat állítva a liberalizmus korában felrobbantott kapuk helyébe, éppen olyan mértékben nem közelítették meg a fajiság alaptételén nyugvó nemzetgondolatot sem. Szintézist kerestek és találtak abban a gondolatban, amely Árpád honfoglaló magyaráját köti össze a sírhantok végtelen során át az eljövendő Európa kollektív, nemzeti, keresztény és szociális magyarával. Szintézis tehát a megfogalmazás, mint ahogy szintetikus maga a magyarság, amelynek Európával szemben legfőbb nemzeti feladata a Kárpátok medencéjében megteremteni az együttélés lehetőségét a különböző fajok és népek között, akiket mint *primus inter parces* vezet a nemzetek nagy közösségében.

NÉGY ORSZÁG MAGYAR SZINTÉZISE

AZ UTÓDÁLLAMOK kiméletlenül lezárták a trianoni határt, ám a szellem mégiscsak áttört rajta. Így történt, hogy a trianoni Magyarországon kialakuló új magyar szellemiség erős oszlopokat és támogatókat talált a határokon túl élő magyarságban. Talán nem érdektelen, ha sorra vesszük a határokon túli magyarság sorsát és szellemi fejlődését.

Mint a megcsonkított országban, az utódállamokban is hosszú időn át hihetetlennek tartotta a magyarság azt, ami az összeomlás-kor bekövetkezett és bizott abban, hogy valamilyen csoda megmenti keserves és szégyenteljes helyzetéből. A csoda helyett azonban a trianoni békediktátum aláírása és ratifikálása következett be és az utódállamok területére szorult három és félmilliónyi magyarság ráébredt arra, hogy sorsa hosszú időre megpecsételődött. A jelen és a valóság felé fordította tehát figyelmét és igyekezett berendezkedni az új és sanyarú életre.

A JUGOSZLAV KIRALYSÁGBAN intéződött el legegyszerűbben és leggyorsabban a magyarság sorsa. A szerb-horvát-szlovén királyság minden taktikázás nélkül, mit sem törődve a szerződésileg biztosított jogokkal és a kisebbségek nemzetközi védelmével, egy csapásra a rája népek sorába süllyesztette a magyarságot és

annak csak vegetatív életet engedélyezett. A jugoszláv diktatura bekövetkeztéig eltűrték ugyan, hogy a magyarság mondva csinált és rendkívül csekély eredménnyel járó politikát űzhessen, de később politikai képviselete is megszűnt. Ezen a török-dulta, idegenek által sűrűn megszállt területen kevés volt a magyarság, de mégis igyekezett tőle telhetőleg helytállni. Néhány író verődött össze, folyóiratot indítottak. Megható és magasztos volt az az erőfeszítés, amelyet ezek a mindenütt süket fülekre és zárt ajtókra találó magyarok kifejtettek, hogy a déli végeken ébrentartsák a magyar szellemet. Kaszinóikat, közművelődési köreiket a hatóságok minduntalan, majd véglegesen betiltották, mint ahogyan eltiltották őket előadások tartásától és a műkedvelő színészkedéstől is. Heroikus kísérleteik kevés eredményt hoztak, de annak emléke felemelő érzés marad mindenkor a magyar szívekben. A szörnyű nyomás alatt az a magyarság egybekovácslódott és amit a trianoni Magyarország újulást sürgető magyarjai az irodalom, művészet és tudomány retortáin át termeltek ki, azt a délvidékiek a kegyetlen elnyomás alatt véres izzadsággal szülték meg. Kifejezési formáik gyengébbek voltak, tudományosan kevésbé megalapozottak és művészileg kevésbé csiszoltak, de sorsteljes parancs volt rájuk nézve magyarnak lenni, elkerülhetetlen szükség volt számukra közösséginek lenni és nem térhetek ki a szociális követelmények keresztény lélekkel való teljesítése elől. A bevonuló honvédsapatok 1941. tavaszán az új magyar életre felkészült és megérett magyarokat találtak a Bácskában.

A CSEHSZLOVÁK KÖZTARSASÁGBAN lényegesen más, összetettebb volt a kérdés. A felvidéki magyarságnak hiányzott a területi öntudata, mert a Felvidék, amelynek völgyei és folyói mind az ország középpontja felé nyílnak, a történelem folyamán a legszorosabban együttélt az országgal. Lakói pedig, a magyarok és szlovákok, az utóbbi század politikai arénájában lefolyó villongásoktól eltekintve, szintén a legnagyobb összhangban éltek. A középosztályba felemelkedő szlovákok átvették a magyar életformákat és a felvidéki magyar udvarházakban tótul, de magyarul is tótosan beszéltek. A Csallóköz, a beregi vidék és az Alföld peremvidékének tiszta magyarsága egyszerű erőszaknak tekintette az új államhatárt, amely őt az ország többi részétől elválasztotta. A külön felvidéki szellem kialakulásának hiányoztak az előfeltételei. Mégis kialakult egy ilyen szellem, azonban kialakulásának hatótényezője nem a föld és a geográfiai helyzet, hanem az állam volt.

A demokratikus, parlamentáris berendezésű Csehszlovákiában a magyarság megkapta a maga politikai képviseletének lehetőségét. Ideológiai hatások alatt két pártra szakadt a magyarság, majd később megalakult az úgynevezett »aktivisták« csoportja is, amely minden irreudenta és nagymagyar igényről letéve, véglegesen a prágai kormányzat árnyékában óhajtott berendezni életét. A magyarság útját a legjobban talán az ifjúságé fejezi ki, amely a kommunista szervezetekből a szélsőbaloldali Sarlós mozgalmon át jutott el a keresztény-szocialista, katolikus Prohászka-körök szerve-

zetéig, hogy egyre jobban hangsúlyozza benne a nemzeti gondolatot. A keresztény, nemzeti és szocialista szintézis tehát merőben más feltételek mellett s adottságok között, a Felvidéken is éppen úgy kialakult, mint a Délvidéken és a trianoni Magyarországon. A csehszlovák kormányok egyre fokozódó magyarellenes nyomása alatt ment végbe ez a fejlődési folyamat. A csehszlovákiai magyarok és elsősorban az ifjúság, amelynek egy része Prágában végezte az egyetemet, ellenséges volta ellenére is elismeréssel adózott Csehszlovákia demokratikus berendezésének és a neobarok Magyarország külsőségeit levetve, a demokráciában kereste a magyar életformát, megfelelkezve arról, hogy azt elsősorban kisebbségi mi voltta miatt keresi. A lényeg azonban az, hogy szoros érintkezésbe jutott Csehszlovákián át a nyugati demokráciákkal, hogy előbb hódoljon neki, talán csak azért, hogy később annál gyökeresebben kigyógyuljon illuzióiból és valótlanágaiból. Amikor az első bécsi döntés 1938. őszen Magyarországhoz csatolta a Felvidék egy részét, a hazatért magyarok erős lökést adtak a megújulási mozgalmaknak, de arra nem voltak kellőképpen felkészülve és az idő is ellenük munkálkodott, hogy élre kerüljenek. Önálló pártkiszérlésük után politikailag megoszlottak gróf Teleki Pál miniszterelnök és Imrédy Béla ellenzéki pártja között. Különösen szociális szempontból hoztak sok értéket magukkal az országba, mert ilyen szempontból nagy számban rendelkeztek kiművelt emberfők felett. Ők is a népre építettek fel mindent és a demokratikus, valamint liberális berendezkedésű államban főleg az első időkben alkalmuk nyílt arra is, hogy gyakorlati népi politikát folytassanak. Irodalomban, művészetben, tudományban egyaránt a nép felé fordultak és a felvidéki magyar nép a kisebbségi közösségben vezetőivel egyenrangú tényezővé emelkedett.

KÜLÖNLEGES VOLT ERDÉLY HELYZETE. Az összeomlás után az erdélyi magyarságban élni és hatni kezdtek az egykor független erdélyi fejedelemség, az önálló Erdély hagyományai. Természetesen megszüpítették ezeket a hagyományokat, de mert nem hamisították meg őket, éltek és eleven erővel hatottak. A három nemzet és négy vallás hazájában mindig nagy szerepet játszott a nép. Nagy szerepet különösképpen azért, mert nagy tömegei voltak nemesként a politikai jogok birtokában. Nagy szerepet játszott azért is, mert a nép állagának megtartásától, gazdasági és szellemi erejének megőrzésétől függött az erdélyi magyarság fennmaradása.

Az erdélyi magyarság is elsősorban önmagát kezdte vizsgálni és lázasan kereste azokat a kristályosodási pontokat, amelyek körül felépítheti életét. Az erdélyi libertinizmus, az erdélyi magyarságnak egészen különleges szabadságszelleme volt magatartásának alapvető motívuma. A társadalmi rétegek között Erdélyben sohasem volt olyan mély szakadék, mint Magyarország vagy Európa más tájain és a szabadságot Erdélyben nemcsak Rákóczi szűzmáriás zászlaja, hanem elsősorban az a szellem képviselte, amelynek erejénél fogva élő valóság volt az emberek egymásközötti szabadsága. A román kormányzat nemzeti érdekből radikálisan

(talán inkább azt mondhatnók: brutálisan) végrehajtott agrár-reformja tönkretette a magyar birtokos osztályt, a gazdasági világválság idején keresztülvitt konverzió pedig a magyar banktőkét és magántőkét pusztította el egyetlen tollvonással. Az anyagi erejében ilyen mértékben megfogyatkozott magyarság sorait egymástól elválasztó társadalmi válaszfalak úgyszólván teljesen leomlottak. A népiség eszméje győzedelmeskedett szükségképpen itt is, de a népiség nem jelentett Erdélyben szellemi forradalmat, mint a trianoni Magyarországon, pusztá kényszerűséget, mint a Délvidéken, vagy szervezetet, mint a Felvidéken. Jelentette a nép életét és minden magyarnak a népi életben való azonosulását. Méltán mondhatta tehát Északerdély visszatértekor gróf Teleki Pál miniszterelnök: *»Az erdélyi magyarság sohasem ismert vallási, rang- és osztálykülönbségeket, most tehát mint tökéletesen egygyéforrt társadalmi erő teljesítheti hivatását Magyarország megerősítésébe és felvirágoztatásában.«*

A népi gondolat gyakorlati cselekedetté lett Erdélyben. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, amely a közép- és nagybirtokos osztály érdekképviselője volt, a harmincas évek közepén népi szervezetté alakult át és a magyar kisgazdák fellegvára, irányítója és istápolója lett. Párhuzamosan az ő munkájával haladt a szövetkezetek tevékenysége, úgy, hogy az erdélyi magyar népkisebbség politikai és gazdasági szervezetei szinte azonosultak. Erre az erős népi és közösségi életformára épített az erdélyi szellem. Az erdélyi magyar írók a nagy nemzeti célok szolgálatában új irodalmat teremtének. Céhbe tömörülnek és megalakítják a Helikont, hogy vállvetve munkálkodjanak a magyar szellem diadalán. A szinte elviselhetetlenül nehéz kisebbségi sorsban Erdély magyarjai számára nem volt más választás, mint életüknek minden percében vállalni a magyarságot. A mult századvég fentebb vázolt illuzionista nemzet-eszméjének Erdélyben sohasem volt keletje, de annak még legkisebb megnyilvánulásait is kíméletlenül kiirtotta a kétévtizedes kisebbségi sors. Messzi évszázadokba nyúlt vissza ez a magyarság és útját nemsak rég halott nagy magyarok szelleme, hanem a jelen cselekedetei is megvilágították.

A valóság iránti érzék, a gyakorlati cselekedet értékének felismerése jellemezte ezt a magyarságot, a maga útján kiteljesedtebb formákban, egységesen és tömegekre támaszkodva jutott el a magyar életformáig, amelyek szintézisét Tamási Áron foglalta össze örökszép szavakban egy fiatalokból álló népközösségi értekezleten tartott megnyitó beszédében: *»Nem titkoltuk soha s most együttesen is, mint egy szív és egy lélek vallomást teszünk jelünkről, amelyet minden körülmények között hordozni kívánunk magunk előtt és magunkban. Ez a jel egy csillag, mely nem ötágúan gazdag, mint a boldog betlehemi pásztoroké, hanem három ágával szegény, de szigorú. Nem a megszületett Messiást jelzi, hanem csak a vágyat utána, ahogy Keresztelő Szent János látomásaiban jelenhetett meg egykoron sáska-hús erején, erdei kisértetek sürgősforgása közben. Egyik ágát Kereszténynek hívják, a másik ágát Nemzetinek hívják s a harmadikat Szociálisnak hívják. Keresztény*

a szónak ősi értelmében, mely a hitet és a hitért a halált rejti magában. Nemzeti a fogalom emberi és dicső magyar értelmében, mely örök virágokat nyitott végvári katonák sírján. Szociális a nemzet megszületéséért, melynek címere a nép.»

KISEBBSÉGI MAGYAROK lelkében és szenvedései által születtek meg ezek a gondolatok. Magyarok szívében és agyában, akik kisebbségi sorsban éltek a Délvidéken, a Felvidéken és Erdélyben, küzdve a mindennapi létért és viaskodva a létükre törő többségi hatalommal. Magyarok szívében születtek meg e gondolatok, akik kisebbségben éltek saját hazájukban is, szemben egy avított és túlélt szellemiséggel és az országba lopkodott idegenek uralmával. A négyfelé szakadt magyarság soraiban így alakult ki húsz esztendő alatt egy *láthatatlan arcvonal*, mely lépésről-lépésre közeledik nagy céljának, a magyarabb magyarság kiteljesedésének eléréséhez. Tamási Áron fent idézett szavait néhány fiatal erdélyi magyarhoz intézte, de azok megnövekedtek és élők maradtak, hogy zárószavai immár a megnagyobbodott országban felvonuló láthatatlan arcvonal minden katonájához szóljanak: *»Magyarok fiai! A keresztény eszmének hívei, a nemzeti gondolat jegyesei, a szociális meggyőződés lovagjai! Munkátok alá ezt a csillagot emelem, legyetek hozzá hívek és alatta teremjetekek olyan gyümölcsöket, melyeket idő jöttével megszoríthat az isteni csoda, mint az öt árpakenyeret.»*

ÚJ HUNGARIA?

HÁROMAGŰ CSILLAG jegyében született meg tehát, csodálatos szintézisben, négy országra szakadt fiai lelkében az új magyar szellemiség. Súlyosan és fenyegetően merül fel a kérdés, hogy milyen értéket és erőt képvisel az az országban és Európában, ahol a közhatalom és a fegyverek kategóriái most az uralkodók. És ugyanilyen súlyosan vetődik fel a kérdés, hogy mennyiben lehet ezt a szintézist gyakorlati tényezővé tenni, hogyan lehet megteremteni az azonos szellemiségű, azonos gondolkozású emberek között a gyakorlati együttműködést. Mert nem elegendő, hogy ez a szellem csak írásművészetben nyilvánuljon meg, hogy szűk körökben azonosítsa embereket. Kell, hogy ez a szellem gyakorolja a nemzetvezetés jogát. Meg kell nyilvánulnia és érvényesülnie kell fenn és lenn egyaránt. Kétségtelen, hogy megnyilvánul már is. Szülője és formálója kormányprogrammoknak éppen úgy, mint szétszórt egyesek cselekedeteinek. De még mindig magánhordja a szétszórtság bélyegét. Mint a diaszpóra tagjai, működnek hívei és lovagjai. Pedig a közelgő, nagy, döntő pillanatokban, amelyekben talán évszázadokra dől el sorsunk, teljes erővel kell, hogy érvényesüljön. Nemcsak azért, mert magyar. Nencsak azért, mert megpróbáltatások igaz szülőtte. Hanem azért, mert európai. Európai a szó legnemesebb és legszigorúbb értelmében. Az eljövendő Európa szelleme. Az a szellem, amelynek mindenképpen győzedelmeskednie kell, mert bukása Európa bukását jelentené.

Németországhoz és Itáliához nemcsak a politikai érdek fűz. Elsősorban ez a szellemiség az, amely bennünket, magyarokat összeköt velük. Ha mi belső betegségekkel és ferdeségekkel küzdöttünk meg, hogy megszülethessék az új magyar szellem, ők még nagyobb és súlyosabb betegségekkel és ferdeségekkel küszködtek. De ami nálunk virtuálisan él, az náluk már gyakorlati és megfogható valóság. Ezt a *virtuális Magyarországot* kell nekünk valósággá tennünk. Dörömbölve a lelkeken és megvilágosítva a koponyákat. Hiszen már régen leomlasztottuk a bástyákat és betörtük a kapukat. Immár csupán a leplet kell félrerántanunk, hogy előttünk ragyogjon a fejedelmi kép: az új Európában az új Hungária.

ZATHURECZKY GYULA